

Jan Øberg

Balancér Igaliku-aftalen med fredspolitik

Dette seminar*) handler i sidste ende om, hvordan vi er – og fremover skal være - sammen på vor store fælles klode. Egentlig er det der med nationalstater ganske underordnet, for enten overlever vi i fællesskab, eller også gør vi det ikke.

Konflikter er i sig selv gode og vil altid eksistere. Det vi skal komme til livs er volden, den psykologiske, fysiske, strukturelle eller kulturelle vold, der opstår når vi forsøger at løse vore konflikter. Et liv uden konflikter ville være utroligt kedeligt, det ville være et autoritært samfund, et Orwell-lignende 1984, hvor vi alle syntes det samme. Vi skal absolut ikke lave det man i international politik og i fredsforskning i dag ofte kalder ”konfliktforebyggelse”. Vi skal ikke forebygge konflikter, vi skal forebygge *volden* i de konfliktsituationer, vi befinder os i.

Det er ret afgørende hvilken diskurs, man vælger i disse sammenhænge. Er udgangspunktet at der er en sund og synlig rationalitet for eksempel i det atomare system, eller er udgangspunktet at der også findes - i hvert fald i debatten - en ”idealpolitik” og en mulighed for at bore ned i det vi ikke så let ser? For eksempel kan vi jo vælge at se på vort eget lands nationale interesser; men vi kan også vælge at se ud over vores egne nationale grænser og interesser og se os selv som en lille del af den store verden. Vi kan vælge at se atomvåbnene som rent tekniske, militærstrategiske og politiske midler; eller vi kan betragte dem som et psyko-politisk fænomen, som et filosofisk fænomen, som et eksistentielt fænomen. Kører vi en direkte debat om håndgribelige ting, sådan noget som aftaler og ord i aftaler, eller ser vi tillige, at der bagved eller under disse aftaler ligger nogle mere eller mindre skjulte verdensanskuelser, nogle moralopfattelser og nogle bedømmelser af en fælles fremtid?

Vi kan således vælge at føre en traditionel og begrænset debat eller vi kan udforske en slags metadiskurs undervejs. Det er naturligvis op til den enkeltes smag og behag; jeg vil forsøge at gøre lidt af begge dele i dette foredrag.

*) Foredraget blev holdt ved Ilisimatusarfiks offentlige seminar ”Grønland i international sikkerhedspolitik” den 10. maj 2005. Teksten er forkortet af redaktionen; udeladelser er markeret med (...). Redaktionen takker Kathrine og Thorkild Kjærgaard for hjælpen med at udskrive foredraget til manuskript.

Jeg har delt foredraget op i fire temaer. Det første er, at jeg vil sige nogle ganske få ord om *Igaliku-aftalen* af 6. august 2004¹. Jeg ser en hel del problemer med den, samtidig som jeg godt kan forstå - og respekterer - at den er væsentlig for den politiske kultur og selvforståelse i Grønland. Derefter vil jeg som punkt to gennemgå de makro-perspektiver, der som jeg ser det knytter sig til aftalen og dens specifikke indhold. Det tredje hovedpunkt vil være Grønlands situation. Og det sidste og fjerde, vil bestå af mine forslag til et fremtidigt fredspolitisk bidrag fra Grønland til det internationale system.

1. Igaliku-aftalen: Hvad der står og ikke står

Først til Igaliku-aftalens konkrete tekst. Man lægger umiddelbart mærke til at aftalen intet siger om selve Thule-anlægget og hvad dets funktion er. Det der tales om er aftalen i sig selv, dens forlængelse og ikke hvad aftalen drejer sig om, indeholder eller muliggør inden for den tidshorisont, som jeg tror militærteknisk er relevant - en tyve til fyrre år ud i fremtiden. Det er ikke relevant for Grønland at drøfte hvad de dagsaktuelle implikationer af denne her aftale og underskrifterne på den er. Det relevante er de langsigtede konsekvenser, denne aftale vil kunne få. For i alle disse her sammenhænge, militærstrategiske og globale, så er der nogle, der sidder og tænker langsigtet - og har en meget længere horisont end parlamentarikernes fire år.

Aftalen kaldes en "forsvarsaftale", men det vil jeg tillade mig at betvivle. Thule-anlægget er, som jeg ser det, ikke kun til forsvar. Det kommer jeg tilbage til under det andet hovedpunkt. Der tales i aftalens engelske tekst om "international peace", i den danske oversættelse kaldes det: "mellemfolkeligt"; det lyder muligvis mere rart og hyggeligt. Og så tales der om "fredelig sameksistens", og det vil jeg også gerne stille spørgsmålstegn ved. Nu véd jeg selvfølgelig godt at det er sådan det må siges; det kan jo ikke stå i aftalen at Thule-anlægget skal bruges til krig og at aftalen legitimerer krig.

Aftalen siger, at der er tale om at Grønland deltager i både risici og ansvar. Jeg håber, at nogen har spurgt amerikanerne, hvad det er for risici, der drejer sig om - og fået svar. For de er ikke specificeret i aftalen. Atomvåbnene nævnes heller ikke. Jeg tror faktisk, at jeg ville have stillet et krav om, at atomfrihed blev nedfældet på papir i lyset af, hvad der er sket i Grønland siden 1951-aftalen, så det en gang for alle respekteres, at Grønland er en atomvåbenfri zone. Det står der ikke. Det er med denne aftale som med så mange andre: det er nok interessant hvad der står i dem, men sandelig også hvad parterne er blevet enige om at der *ikke* skal stå i dem!

Dernæst lægger jeg mærke til at der står vældig meget om, at man skal konsultere hinanden og give information til hinanden og tage hinanden med på råd. Det er alt sammen fint, men formuleringen er, "prior to the implementation of changes" altså "forud for

gennemførelsen af forandringer” . Der står *ikke* at man skal kunne drøfte *muligheden* af at gennemføre forandringer og – måske - i konsekvens af forudgående drøftelser lade være med at gennemføre forandringer. Der står at informationer og konsultationer skal gå forud for implementeringen, og så lægger jeg til: af allerede besluttede forandringer af aftalens indhold. Det interessante er at der ikke er tale om, at man skal have en slags fælles beslutningstagen om eventuelle forandringer. Givet det aktuelle styrkeforhold mellem elefanten USA og musen Grønland skal man givetvis tolke det derhen, at Grønland vil blive orienteret om forandringer (”changes”) og konsulteret om den praktiske implementering af disse forandringer, som USA i fremtiden måtte beslutte om, i praksis alene. At Grønland skulle have en sådan suverænitet i denne sammenhæng, at man ville kunne nedlægge veto mod et amerikansk krav om forandringer forekommer derfor utænkelig.

Igaliku-aftalen skal – som den gamle aftale - være i kraft så længe NATO eksisterer. Det kan man med rimelighed betegne som en blankocheck. Og desuden står der, at den kan kun ændres ved fælles aftale. Det er interessant for et land, der stræber efter at blive en selvstændig stat, at det ikke har nogen ret til at opsige aftalen, at der ikke står i den her aftale, at den kan opsiges med f.eks. tre eller fem års varsel efter forudgående samtaler. Den kan kun *ændres*, der står ikke noget om, at den kan *opsiges*.

Jeg tror man kan sige, at der her potentielt de jure og de facto er tale om en suverænitetsbegrænsning. Måske kan det ”realpolitisk” ikke være så meget anderledes. I hvert fald kan man sige, at aftalen som tekst giver USA veto mod en ophævelse eller en afslutning af aftalen. Videre siger selve aftalen intet klart om økonomisk kompensation. Og det er jo interessant. Vi hørte tidligere i dag, at et argument for det er, at amerikanerne ikke ønsker at en sådan kompensation skal danne præcedens så de skulle være nødt til at betale rundt omkring for de militæranlæg, de besætter dele af territorier med rundt om i verden. I Kosovo oprettede USA lynhurtigt, bare fire måneder efter bombningerne i 1999, den største militærbase siden Vietnamkrigen. Så vidt jeg er orienteret har USA ikke betalt en krone til den daværende jugoslaviske (nu serbiske) regering i Beograd og ikke betalt en krone til de lokale på det område, man havde taget i brug dér i Kosovo. Og det er ikke nogen lille base. Man har efter sigende både McDonalds og fodboldbaner og adskillige restauranter, flyveplads og to kirker. Det optager et ganske stort område i den lille Kosovo-provins, som er noget mindre end Skåne.

Denne herrementalitet, denne høvdingementalitet, den arrogante opfattelse af, at supermagten sådan kan sætte sig på andres territorier uden at spørge om lov (her i Grønland har man dog spurgt om lov i en vis forstand, men man har altså ikke tænkt sig at betale), mener jeg er noget som de cirka 130 lande, hvor USA på en eller anden måde er militært tilstede, måske burde tale med hinanden om og koordinere en politik for - og afgøre om

det er rimeligt eller om man skal bede amerikanerne om at betale og på anden måde leve op til et rimeligt adfærdskodeks. Det normale er jo, at hvis man gerne vil have noget et andet sted – i en butik, i et andet land eller hvad det nu kan være – så må man betale for det i rede penge eller på anden måde kompensere ejeren.

Jeg påpeger dette også fordi det faktiske militære budget i USA er et sted mellem 500 og 600 milliarder dollar eller halvdelen af hele verdens militære udgifter - verdens og verdenshistoriens største militære budget. Og til oplysning for dem, der er interesseret i den slags proportioner, så koster det amerikanske, rent militære engagement i Irak, hvor befolkningen ikke ønsker USA's militære tilstedeværelse, den nette sum af *1 milliard dollar pr uge*. Jeg bliver lidt beklemt, når jeg hører, at mennesker hér i Grønland synes, at 90 millioner kroner ... her i Grønland trods alt er en rimelig god betaling og man jo ikke ville bede om så meget og så videre... Men man kunne faktisk have bedt om meget mere *netop fordi* Thule tilsyneladende er så vigtig for amerikanerne.

Det sidste jeg vil sige om aftalen er at fra det øjeblik, der tales om ressourcer og olie, så skal man passe godt på. Det har lidt at gøre med USA's hastigt voksende olieafhængighed og dets febrile oliesøgningsaktiviteter overalt. Til dels er det også det, håndteringen af Balkans konflikter drejer sig om i et geo-strategisk perspektiv. For eksempel skal flere olie- og gasrørsledninger gå fra Centralasien og ud via Rumænien, Bulgarien, Makedonien og Albanien til Adriaterhavet. I nær tilknytning bygges der flyvebaser og transportkorridorer. Det er alt sammen noget, der blev påbegyndt og intensiveret i 1990-erne af Clinton-administrationen. De regionale og globale planer, der kæder ressourcer og militære baser sammen, er noget man bør være godt orienteret om på Grønland, så man ikke en dag bliver overrasket over hvad det langsigtede formål er. Inden for de nærmeste 15-20 år vil den amerikanske afhængighed af olie uden for amerikansk territorium svare til cirka 75-80 procent af det amerikanske olieforbrug. Derfor er Irak selvfølgelig en del af spørgsmålet om olie.

Nu til det andet hovedpunkt - de større rammebetingelser, som jeg synes man må se Igaliku-aftalen i. Jeg noterede en passant, at Colin Powell under sit besøg her i Grønland sagde at "together we will meet the security challenges of the 21st century from missiles defense to international terrorism." Det lyder jo interessant når han siger, at missilforsvaret er en sikkerhedsudfordring på linje med international terrorisme! Formentlig er der tale om en lytfejl, et "freudian slip" eller også har han faktisk formuleret en ufrivilligt komisk sætning. I hvert fald så er det de to ting, han drager en parallel imellem: missilforsvaret og international terrorisme. Jeg skal forsøge at vise at der måske ligefrem er noget om snakken – men dermed erklærer jeg mig *ikke* enig med den deltager her på seminaret, der for lidt siden sagde, at terrorismetruslen mod Grønland er vokset. Mine ører kunne godt været faldet af, men de har hørt så meget i årenes løb...

2. Den særdeles alvorlige militærstrategiske ramme omkring Igaliku-aftalen

Der er mindst to helt afgørende dokumenter, som danner ramme omkring det hér. Det ene er the *US National Security Paper on Strategy*, som blev vedtaget og udsendt september 2002; det ligger på Det Hvide Hus' webside og forordet er skrevet af President Bush². Det er altså offentliggjort to måneder før USA og Pentagon sendte sin anmodning om at måtte benytte og opgradere Thule. Som jeg ser det er der ingen tvivl om, at der er en sammenhæng mellem USA's nationale sikkerhedsstrategi, således som den ses langt ind i de næste årtier med krigen mod terrorisme og med Ballistic Missile Defence (BMD), som udgør en slags nyt Stjernekrigs-projekt og den omstændighed, at Washington - to måneder efter at den er vedtaget - henvender sig for at få Thule opgraderet.

Det andet væsentlige dokument er det der hedder *the US Nuclear Posture Review*; det findes på Internettet med en række andre ressourcer³. Disse to er hoveddokumenter i amerikansk militærstrategi. De er helt relevante for den, der ønsker vide hvad Thule-anlægget skal bruges til inden for en tidshorisont på 20-40 år. Den slags strategier, fremtidsvurderinger og gigantinvesteringer, der danner grundlag for disse to dokumenter, gøres ikke for nogle få år ad gangen. Når USA ønsker at ændre og opgradere "indmaden" i Thule-anlægget - som professor Nikolaj Petersen udtrykte det⁴ - så er det fordi den er interessant for USA på det lange sigt. Og så meget mere ulykkeligt eller betænkeligt er det, at der ikke er en genforhandlings- eller opsigelsesmulighed i aftalen.

Nu skal jeg ganske kort skitsere hvad den gamle afskrækkelsesstrategi MAD handlede om. MAD står for Mutually Assured Destruction. Og så er der den nyere NUTS = Nuclear Use Theory. På engelsk betyder "mad" som bekendt også vanvittig og "nuts" kan udover nødder betyde galning. Den klassiske afskrækkelsesstrategi fra 1950-erne og fremad gik på ideen om, at atomvåbnenes eventuelle brug skal være så afholdende, så afskrækkende for begge parter at ingen af dem nogensinde vil indlede en atomkrig. Altså: hvis russerne skulle smide nogle atomvåben over USA, så ville USA have tilstrækkelig mange atomvåben tilbage på sine u-både, bombefly og i sine siloer – en triade af fremføringsmidler – så man ville kunne svare tilbage og slå mindst lige så mange russere ihjel. (Den indbyggede hypotese var, at ingen af parterne kunne slå alle atomvåben ud i ét samlet førsteslag; selvom raketsiloerne var blevet ramt på jorden så ville der på ubåde og fly være nok til at gengælde med).

Med andre ord, russerne skulle vide, at hvis de påbegyndte et angreb, så ville de blive smadret selv. Deraf ordet MAD = gensidigt sikret ødelæggelse. Amerikanerne vidste det samme på deres side. Der ville altså være tale om fælles selvmord. Man kaldte det selvmord, men det var jo egentlig mord på mord, men i sin konsekvens ville det betyde, at de russiske beslutningstagere selv ville blive slået ihjel. Parterne skulle altså holde hinanden i skak - med fingeren på "afskrækkeren" - ved at konstant true hinan-

den, men ved tanken om millioner af døde på egen side, alligevel aldrig føre truslen ud i livet.

Dette var en form for terrorisme; hele afskrækkelsespolitikken kaldtes da også for terrorbalancen. Den holdt millioner af uskyldige mennesker i NATO- og Warszawa-pagten som gidsler. De ville jo dø hvis afskrækkelsen en dag ikke fungerede eller den ene part troede han kunne slippe afsted med et alt-lammende førsteslag, der ikke ville blive gengældt.

Nu fandtes der også den såkaldte ABM-aftale (= Anti Ballistic Missile Treaty) som sagde, at der kun måtte findes nogle ganske få forsvarsanlæg mod indkommende missiler omkring Washington og Moskva, altså dér hvor beslutningstagerne levede. Hele ideen var jo, at befolkningerne skulle forblive ubeskyttede fordi *hvis* befolkningerne blev beskyttet mod atomangreb, så ville afskrækkelsen ikke fungere. *Hvis man kan beskytte sin egen befolkning imod modpartens gengældelse - og altså selv forblive uskadt efter at have smadret den anden stat og dræbt dens befolkning, så ville det jo blive mere attraktivt (og ikke afskrækkende) at indlede en krig. Fordi man ville kunne håbe på selv at overleve og vinde.*

Det er derfor det gamle ord ”terrorbalance” var så træffende. Men på det sidste er alle holdt op med at tale om terrorbalancen, fordi ordet terror er blevet så negativt ladet efter 11. september. Vi har i over halvtreds år levet med i hovedsagen to blokke og deres regeringer, der byggede deres politik på terror mod den andens og – indirekte - egen befolkning. Og her taler vi vel at mærke ikke om småterrorister som Bin Laden, men om en politik der tog hundreder af millioner borgere som gidsel og var parat til at dræbe dem hvis afskrækkelsen af en eller anden grund svigtede - eller der skete et teknisk uheld i varslingsanlæggene (som f.eks. i Thule) !

Og hvad er terror? Terror er en handling, der bygger på at skade eller dræbe uskyldige mennesker, der ikke direkte har ansvar for eller er involveret i en konflikt. Det gøres overraskende, det skal være uforudsigeligt, hvornår det sker. Det gøres for at opnå en politisk formål, og det betragtes som folkeretsligt og moralsk uacceptabelt. Disse er nogle af hovedelementerne i en definition af terror og skyldes folkeretseksperter professorer ved Princeton Universitetet, Richard Falk, der for øvrigt er associeret med Den Transnational Stiftelse for Freds- og Fremtidforskning, TFF, i Lund, Sverige.

For nu at gøre en lang historie kort var der en vis logik i det hele, selvom den var frygtelig: Uanset hvor vi levede, på Grønland eller i Danmark eller hvor det nu var henne, så vidste vi, at den omstændighed at vi lå åbne og ubeskyttede var det, der skulle afholde de atombevæbnede modstandere fra nogensinde at begynde en atomkrig. Men den tekniske udvikling er gået hurtig. Omkring det tidspunkt hvor Reagan var USA's præsident begyndte man i USA at tænke i ”Stjernernes krig” eller missilforsvaret. Forskere og strateger begyndte at tænke på muligheden af at lægge et skjold eller en ”osteklokke” over USA.

Det skulle ske i form af uendeligt mange avancerede missiler, der skulle kunne skyde indkommende fjendemissiler ned før de når USA's territorium og således bevare USA uskadt. Både i Europa og i Japan tænkes der nu i disse baner.

Hvad har denne udvikling for psykologisk betydning? Jo, hvis amerikanske beslutningstagere tror at USA som helhed har en sådan beskyttelse, en osteklokke, og at det derfor er usårligt for et gengældelsesangreb *så vil risikoen for at man føler sig tiltrukket af muligheden for at indlede, vinde og selv overleve en atomkrig vokse betydeligt. Muligheden for en atomkrig bliver mindre afskrækkende hvis man tror at man selv overlever den - sammenlignet med når man véd at man selv vil blive dræbt.*

Der er den indvending at USA aldrig vil kunne vide med bestemthed at BMD eller missilskjoldet vil fungere før de prøver det i virkeligheden - det svarer jo lidt til at skyde revolverkugler væk med sin egen revolver og det er ikke så let! Men lederne kan *tro* at det er muligt; hybris er ikke helt ukendt i krigssituationer.

Nogen kalder tanken om missilskjoldet for "forsvar" og siger det vil øge stabiliteten og tjene freden. Det er vel det, der ligger i Igaliku-aftalens formuleringer. Men det vil det *ikke* hvis man ser det i den større ramme. Tanken er jo nemlig ikke at det blot skal forsvare os mod at "de andre" bruger atomvåben mod os; det skal også muliggøre at vi skyder først og derefter er usårlige for enhver gengældelse. Dermed bliver atomvåben som før sagt mindre afskrækkende; de kommer successivt til at spille samme rolle som konventionelle våben.

Jeg kan ikke stærkt nok advare mod denne udvikling. Mens mange har kunnet finde en vis eksistensberettigelse i atomvåbnene, fordi de var et nødvendigt element i den klassiske afskrækkelsespolitik, så kan der efter min mening ikke findes andre forklaringer end patologiske - sindssygdom - i at udvikle systemer der direkte tjener det formål at muliggøre atomkrig mod andre og selv overleve. Hvorfor? *Fordi der ikke kan udtænkes noget politisk formål, der legitimerer drabet på millioner af uskyldige mennesker.*

Det The Nuclear Posture Review - blandt meget andet dybt bekymringsvækkende - siger er at atomvåben successivt skal betragtes mere og mere som almindelige, konventionelle våben. De skal "konventionaliseres". USA satser nu desuden på "bunkerbusters" - altså våben, der skal kunne smadre selv bjergmassiver og de mest hærdede bunkeranlæg eller andre atomfaciliteter hos nogle, der har atomvåben. USA satser også på udviklingen af meget mindre små handy atomvåben, såkaldte "mini-nukes". Det er første gang i atomvåbnenes historie, at vi har en doktrin der siger, at USA (a) skal kunne tillade sig at bruge disse våben før en modpart har angrebet det og (b) at atomvåben skal kunne bruges mod lande, der endnu ikke har atomvåben, men som måske kan gå hen og få dem - de såkaldte "rogue states" eller slyngelstater.

Det er første gang i historien at atomvåben ikke kun har rollen at afskrække fra atomkrig

men - i den patologiske fantasiverden eller metadiskurs - er ved at blive våben, der skal kunne bruges i krig også mod lande og mennesker, der ikke selv har atomvåben. Det er det der hedder ”preemptive strike” - at komme dem i forkøbet. *Så længe denne doktrin eksisterer kan det forsvares at betegne USA selv som en terror- eller slyngelstat.*

Hvad har nu alt dette med Thule at gøre, vil nogen sikkert tænke nu. Som der er blevet påpeget tidligere i dag så er tidlig varsling en i sig selv god ting. Det var jo logisk i den tidligere ”klassiske” terrorbalance, at hvis man havde tidlig varsling, så kunne man både forberede sit gengældelsesangreb bedre men også vinde nogle minutters længere reaktionstid. Man kunne også nå at finde ud af om det var nogle fugleflokke i stedet for virkelige bomber, der var på vej mod ens territorium.

Thule-anlægget skal givetvis fortsat give tidlig varsling. Men det man må frygte kan blive at dets fremtidige rolle også er at hjælpe USA til at føre atomkrig og måske vinde den. Det er måske ikke så meget selve opgraderingen af Thule-anlægget, der er interessant. Det centrale er at det fremover vil indgå som ét vigtigt led i den kæde af anlæg, der skal hjælpe USA med at ”se” eventuelle indkommende missiler og skyde dem ned - dvs. *bistå USA med at begynde, gennemføre og vinde en atomkrig.*

Dette er ikke forsvar og det betyder hverken stabilitet eller fred. Det øger indiskutabelt risikoen for at en galning en dag indleder en atomkrig fordi han eller hun tror at den kan vindes! Jeg siger ikke dette er realiteten i dag; jeg siger at det er dybt uansvarligt ikke at tage disse fremtidige muligheder med i beregningen. Hvad enten de ansvarlige i Grønland ved tidspunktet for underskrivelsen af Igaliku-aftalen var uvidende om disse aspekter *eller* de kendte til dem og undlod at drøfte dem åbent er der grund til den dybeste bekymring...

... USA har hovedansvaret for disse ting. Men Grønland og Danmark må bære sin del af ansvaret også. Grønland har undertegnet Igaliku-aftalen med to aktører, der har givet pokker i folkeretten, fejlbedømt stort set alting og påført den irakiske befolkning uhyre lidelser i årevis. Grønland er nu med Igaliku-aftalen af egen fri vilje allieret med USA og vil have sværere ved at distancere sig fra amerikansk udenrigspolitik fremover; og Danmark er det via vores NATO-medlemskab og aktive besættelsespolitik...

...I årtier har USA ført krig, intervenseret, bombet, infiltreret, arrangeret statskupper, dræbt uskyldige og givet mindre end praktisk tale alle andre lande i udviklingsbistand. Det er beskrevet i tykke bøger af amerikanske forskere selv, f.eks. historikeren Chalmers Johnson. Det har intet at gøre med at være anti-amerikansk, det er fakta. *Mon ikke* der kunne være nogle enkelte stater og nogle fattige mennesker i dem, der synes at den amerikanske udenrigspolitik ikke er så forfærdelig vellykket fra deres synsvinkel? Dette er begribeligvis ikke noget forsvar for Bin Laden. Der kan ikke findes noget forsvar for Al Qaida eller for nogen som helst form for terrorisme, heller ikke terrorismen i dagens Irak.

Terrorismen er uforsvarlig i bogstavelig betydning, fordi den pr definition *skal* ramme uskyldige og det er betingelsesløst afskyeligt. Intet formål kan legitimere terrorisme. Men at påstå at 11. september var et angreb på et uskyldigt, uvidende og helt igennem godt USA er at synke for langt ned i intellektuel dovenskab og i bekvemt smertestillende konsumtion af ren propaganda....

... Jeg forventer eller forlanger *ikke* at Grønland skal gå først hér - men man kunne have håbet på at Grønlands politiske elite ikke så tilsyneladende godtroende og følgagtigt havde indgået en blind date og allieret sig tidsubegrænset med USA - dét USA som en majoritet af europæere og NATO-allierede i følge seriøse vestlige opinionsundersøgelser betragter som den største enkelte trussel mod verdensfreden.

3. Grønlands egen situation

Ganske mange har i dag understreget at der er for lidt debat om disse ting i Grønland; de har efterlyst mere alsidige og dybdeborende medier og flere offentlige debatter mellem politikere og borgere. Som førstegangs-gæst i Grønland - og jeg véd allerede at jeg gerne vil komme tilbage i fremtiden fordi det er så interessant og smukt - beder jeg om at man ikke opfatter det som uhøfligt når jeg nu siger, at der måske er for lidt ekspertise hér om den store verden uden for Grønland og de store perspektiver, som Grønland er en lille bitte brik i.

Jeg fornemmer derfor at det er vigtigt, at man på forskellige måder forsøger at højne det almindelige informationsniveau om den globale udvikling. For forude står der – måske – noget, man er bange for både hér og i Danmark – og det er noget som Nikolaj Petersen har beskrevet meget fint – nemlig *en mulig konflikt med USA*.

Efter min bedste og ærligste vurdering er USA under George Bush på vej mod fascisme og de facto etpartisystem. Dets rolle i verden vil blive både mere ekstrem og uacceptabel i stadigt flere menneskers øjne. Der vil blive alvorlige brudflader mellem regeringer, der lægger sig betingelsesløst i USA's baghjul og disse regeringers borgere. USA under Bush er et land, vi i en nær fremtid kan blive nødt til at distancere os fra og eventuelt tage en alvorlig konflikt med, medmindre Bush-administrationen selv ændrer signaler, og det ser jeg desværre ingen tegn på.

De lande, der er USA's allierede, er de nærmeste til at fortælle USA at dets politik er til dyb skade for verden som helhed. Og hvis ikke vi gør det på den globale opinions vegne mod denne eneste supermagt i dagens globale samfund, og gør det relativt snart, så vil det blive sværere at gøre det senere – og så vil ekstremister af forskellig slags gøre det på deres egen specielle måde. Jo længere man lader en sygdom udvikle sig uden at gøre noget, jo alvorligere bliver den, jo større bliver operationen, jo større bliver smerten.

Mit eget håb for fremtiden er, at den måde George Bush administrerer det amerikanske imperium på vil forkorte dette imperiums levetid. De ufatteligt store og voksende udgifter til oprustning og krig er noget selv ikke den amerikanske økonomiske maskine kan klare i det lange løb. Man vil se fjender over alt og ruste sig ihjel i stedet for at modtage den gave, opløsningen af Sovjetunionen var til alle de vestlige lande og skabe det fælles europæiske og fælles atlantiske hus, som Gorbatsjovs talte om. Vi har mistet alle mulighederne for at skabe en bedre verden, da den gamle møllesten om vores halse forsvandt. Overoprustningen og militarismen er én faktor blandt flere når imperier går ned. Andre er at man uophørligt ekspanderer til stadigt flere områder og til sidst ikke kan lede og styre systemet som helhed. En tredje faktor er at man mister legitimitet i andre, selv venligtsindedes, øjne.

Lad os forestille os at der var foregået en debat forud for undertegning af Igaliku-aftalen. Lad os forestille os at nogle af de ting, jeg har berørt her var blevet drøftet åbent, altså at aftalen skal ses i et bredere geopolitisk og globalt perspektiv. Gad vide om det grønlandske folk eller en stor majoritet havde sagt ”ja” til at underskrive Igaliku-aftalen hvis den var blevet lagt ud til folkeafstemning?

Jeg er på ingen måde kender af den grønlandske kultur og mentalitet. Men jeg tror at der - trods samtidige og tragiske eksempler på det modsatte - traditionelt har været et stort indslag af praktisk ikke-volds mentalitet eller en fredskultur. Man har aldrig været i krig, aldrig haft hære og trænet sine unge mænd i at bruge våben til at dræbe andre mennesker med. Et sted har jeg læst at sproget ikke har ord for organiseret krig og at konflikter blev løst med visse kulturelle ritualer - men ganske vist også ved familie- og blodsfejder. Men alligevel!

Det jeg egentlig spørger om er dette: findes der ikke hér som så mange andre steder et mere eller mindre skjult reservoir - der måske går tilbage til tiden før de seneste 50 års ”modernisering” - af kundskab, normer og samfundspraksis, der byggede på og fremmede harmoni og fred? Og hvis svaret er bekræftende - kunne det ikke hives op i dag og aktualiseres, moderniseres og give Grønland en positiv rolle - og ”image” - i verden?

Eller anderledes udtrykt: er Igaliku-aftalen et udtryk for at grønlænderne smider en del af sin oprindelige identitet over bord for at blive som ”de andre”, kaste sig ud i globaliseringen og få mest muligt ud af den på ”de andres” - ikke egne - præmisser. Altså en slags politisk og kulturel *selvopgivenhed*? Og i bekræftende fald, hvorledes harmoniserer det med en selvstændighedsbestræbelse, der netop udspringer af følelsen af at andre - i hovedsagen Danmark - har vist manglende forståelse og respekt for det unikke, der er Grønland såvel historisk som i dag?

Når dette er sagt skal det også understreges at det ville være urimeligt at stille større krav

til Grønlands beslutningstagere i den henseende end til de danske. Grønlands faktiske udenrigspolitiske råderum er som bekendt meget begrænset. København - der har tifold større aktionsmuligheder i verden - har været fuldstændig underdanig amerikansk udenrigspolitik, både hvad angår bombningen af Jugoslavien, krigen mod terroren og mod Afghanistan. Det skete under socialdemokratisk og radikal ledelse - samt hvad angår USA's og Englands lige så inkompetente som tragiske Irak-politik - under Venstres og De Konservatives ledelse.

Danmark er nu en stat af den type hvor dissidenter risikerer fængsel. Frank Grevil, der mens han var ansat i Forsvarets Efterretningstjeneste, afslørede at det, statsministeren sagde, ikke stemte overens med de efterretningsrapporter han havde modtaget, skal formentlig i fængsel. Hvis en minister drikker lidt for meget og måske kører bil lige efter må han gå af. Men hvis en regering fører et land ud i en gal krig og øger terror-risikoen mod sin egen befolkning kan den blive siddende. Jeg synes der er noget galt!

I Grønland tales der meget om politikernes dialog med befolkningen, om deres ansvar for tingenes tilstand. Men i det krigsførende Danmark drøftes det ikke hvorvidt den danske regering bør stå til ansvar over for befolkningen og eventuelt gå af som følge af de grove fejlurderinger, der er knyttet til deltagelsen i Irak-krigen. Det meddeles fra efterretningstjenesten - og mange eksperter er enige - at der i dag er flere terrortrusler mod Europa og Danmark end der var tidligere. Jeg har tidligere behandlet dette⁵ og påpeget at den danske regering har været mere loyal mod Washington end med den danske befolknings tryghed, ve og vel. Det turde være mindst lige så alvorligt som spirituskørsel.

Yderligere siger den danske regering - præget af politisk autisme, dvs. uden at ænse den faktiske udvikling - at a) vi skal forblive i Irak og b) vi ikke giver efter for politisk pres eller terror og c) må forblive loyale med USA. Andre lande har udvist mere selvkritik og civilcourage - f.eks. Spanien og Polen. Og endelig bør vi lægge mærke til at den eneste måde, Danmark er til stede i Irak på, er med godt 500 soldater. Der er ikke sendt nogle sygeplejersker, læger, ingeniører, socialarbejdere eller præster. Der er ikke sendt én person, der kunne hjælpe civilbefolkningen i anden forstand end at nogle af de danske soldater hjælper civilbefolkningen med vandforsyningen og små lokale projekter. Så meget om den danske humanisme anno 2005!

Kære venner i Grønland! Efterlign ikke den moralske og intellektuelle nedtur som præger beslutningsmiljøerne i København. Der er mere end nok af magtpolitik, kynisme og spindoktor-politik i vores verden. Fremtidens Grønland kan vælge at gøre noget andet, gøre noget, der er til gavn - selv den mindste gavn, men til gavn og ikke skade - for hele verden. Når de store kører løbet som de gør i disse år, så tilhører fremtiden og *håbet* om at den skal blive bedre de små stater og de almindelige mennesker overalt i verden....

4. Grønland kan balancere Igaliku-aftalen med indsatser for international fred

Når man nu *har* underskrevet Igaliku-aftalen, hvad kunne man så også gøre for ligesom at have lidt balance i regnskabet mellem at støtte krig og støtte fred? Hvordan kunne Grønland yde sit, om end begrænsede, bidrag til freden i den store verden? Det bliver i stigende grad et relevant spørgsmål, tror jeg, i og med at Grønland og grønlænderne vil blive mere selvstændigt, få større råderum og også ønsker at få de goder, der kan følge med den økonomiske globalisering, øget handel og samarbejde, kort sagt integration i den større verden. Her skal man jo både kunne kridte sålerne og tage risici, opgive lidt af sig selv men samtidig forblive sig selv og byde andre på noget positivt.

Så jeg har forsøgt efter bedste evne at udtænke nogle ting, som jeg tror Grønland kan gøre til gavn for både sig selv og omverdenen. Jeg håber at man vil tage disse forslag og naturligvis andre forslag op til bred og åbenhjertig debat. Det gælder jo fremtiden og den kan vi som bekendt bedre påvirke end fortiden! Punkterne er ikke udtryk for prioriteringer.

4.1. En sandheds- og forsoningskommission

Jeg tror det ville være nyttigt med en sandheds- og forsoningskommission mellem de tre parter, USA, Danmark og Grønland. Jeg synes amerikanerne og danskerne har noget at fortælle og erkende. Det der er gjort er gjort, sket er sket. Men for den, der har lidt overlast, er det et spørgsmål om oprejsning, om erkendelse af det der skete. Sandheds- og forsoningskommissioner kan rense luften. De giver dem der har gjort noget forkert en lettelse - nemlig at tale om det og måske sige undskyld. Og ofret, den det er gået ud over, får en vis oprettelse og kan lægge tanken om kold luft, had, ønsket om hævn eller hvad det nu måtte være på hylden. For begge er tilgivelsen og forsoningen en befrielse. Og når luften er rensed kan gensidig respekt og muligvis samarbejde atter vokse frem - i bevidstheden om at vi ikke længere stikker noget under stolen fordi vi har talt om det, hvorom der ellers ikke kunne tales.

En sådan kommission behøver ikke at være et forkromet mellemstatsligt foretagende. Initiativet til den kan sagtens komme fra folkelige kræfter, civilsamfundet, medier og kulturinstitutioner, der indbyder regeringer og deres repræsentanter til samarbejde om disse vigtige ting.

4.2. Forskning og folkeoplysning - og mere debat

For det andet vil jeg foreslå, at man fra det grønlandske hjemmestyres side finansierer en række internationale seminarer og får publiceret nogle skrifter af mennesker der kommer hertil udefra, fra nær og fjern, samtlige regioner af kloden, og fortæller lidt

om globale sikkerhedsproblemer og fredspolitiske problemer osv. Det kan være regeringsrepræsentanter, det kan være uafhængige forskere, det kan være NGO-repræsentanter. Jeg synes det ville være uhyre spændende, hvis man for eksempel fik politiske ledere og folkelige repræsentanter fra Okinawa til at komme til Grønland og udveksle med jer hvilke problemer I begge har med de amerikanske militære anlæg og med "moderlandene" Danmark respektive Japan. Eller hvad med at få miljøeksperter hertil og fortælle hvorledes man har grebet store problemer an andre steder - eller møder mellem kvinder fra de såkaldte udviklingslande, der førte dialoger om samarbejde og fælles kraftsamling om fælles problemer med grønlandske - og måske andre nordiske - kvinder?

Man kunne forestille sig at sikkerhedspolitiske og fredspolitiske eksperter, mænd og kvinder, var her i nogle dage, uger eller måneder - eventuelt som gæsteforskere og for at lære noget om Grønland og bringe indtrykkene med sig tilbage, ud i verden. De kunne holde foredrag, tale på borgermøder, blive brugt i medierne og efterlade sig et skrift eller udstilling eller hvad det nu måtte være - et vedvarende resultat. Hvis det var et hæfte eller lille bog kunne den indgå i en skriftserie, der ville stå på biblioteket og sælges i boghandelen samt naturligvis indgå i medier og Landstingets debatter. En sådan kombination af forskning, faktasamling, offentlig debat og folkeoplysning ville kunne spille en række vigtige roller indtil det bliver muligt for Grønland at oprette sit eget fredsforskningsinstitut eller fredsakademi, måske i tilknytning til det nye universitet, der nu bygges i Nuuk.

4.3. En aktivering af det grønlandske civilsamfund

For det tredje vil jeg foreslå en styrkelse af civilsamfundet, en slags foreningsliv omkring de her ting, en eller flere NGO'er, et netværk eller lignende, som kunne følge op - også sammen med ICC selvfølgelig - på nogle af de her ting, og problematisere de beslutninger, man også vil stå overfor i fremtiden, således at der bliver en mere levende debat og at den gror nedefra. Det ville gøre det nemmere for Grønlands politikere at pejle stemningen. Borgerne må i dag - overalt i verden - selv tage initiativet til at få tingene på den politiske agenda og informere sine politikere for *de* spørger stort set ikke længere folket til råds om noget.

Jeg vil gerne understrege, at det er helt afgørende for demokratiet at der er non-governmental organisations (NGO'er) og et civilsamfund, og at de er "non" i den forstand at de ikke er finansieret direkte af staten. De kan godt få økonomisk støtte af staten, men de holder sig intellektuelt og meningsmæssigt frie af staten. For at sikre en sådan grobund i det grønlandske samfund tror jeg det ville være en god idé at nedsætte et udvalg til drøftelse af hvorledes man indfører fredsundervisning i skoler og andre institutioner.

4.4. Koordinér med ligesindede rundt om i verden, dan alliancer og bliv stærkere

Den nævnte udvikling af NGOer eller civilsamfundsorganisationer i Grønland bør lede til at man linker op med lignende grupper i andre områder. Hvis det er omkring f.eks. Thule-spørgsmålet kunne man tage kontakt med mennesker og organisation på de steder, de andre stationer i kæden findes, altså i Fylingsdale i England, Clark i Florida og den tilsvarende i Californien. Det kunne jo være at menneskene på disse steder havde nogle fælles problemer og atter kunne øge sine påvirkningsmuligheder i det store samfund hvis de stod sammen.

Men også mere bredt kunne der tænkes at man kontaktede mange flere af de steder hvor USA har baser og griber ind i lokalsamfundene uden større høflighed eller respekt. Det kunne være øen Diego Garcia i det Indiske Ocean hvor store militæranlæg findes. Man kunne også linke op med steder på kloden hvor mennesker har lært – også efter konflikt og vold - at leve fredeligt med hinanden. Her kan man tænke på Ålands-øerne eller Trento-provinsen i Italien. Skab kontakter, se på problemerne sammen, lær af hinanden, få nye ideer sammen og løft i fællesskab. Det er dét ordet *empowerment* handler om - altså dette at gå fra følelsen af magtesløshed til at tro på sig selv som en del af den store verden og til at tro på at vi kan forandre verden – sammen.

4.5. Global kommunikation og folkelig globalisering

Virksomheds- og finansfolk, politikere og militærfolk er hoveddrivkræfter i globaliseringen. Grønland kan, sammen med andre, bidrage til en *folkelig globalisering* med et alternativt indhold. Vi må blive mere pro-aktive og ikke bare re-aktive. Det kræver nok lidt penge, men metoderne er ret enkle: gensidige besøg og interaktiv brug af Internettet til kommunikation, kundskabssøgning, nye spændende hjemmesider, etc.

Der er oceaner af muligheder i dét for folkeoplysning og fredsuddannelse. Grønland kunne gå i spidsen for kundskabsformidling om konflikter og deres løsning/håndtering, om ikkevold, forsoning og tilgivelse - om positiv fred og ikke bare negativ fred, dvs. fraværet af krig. Online-kursusinstitutioner, online-universiteter - det er alt sammen muligt i hvert fald når man løfter i flok og med ligesindede. Grønland kan siges at have naturlige forudsætninger for at fremme forståelsen for ikkevoldens nødvendighed - også mens man arbejder på at reducere de forskellige former for vold, som desværre forekommer i dagens grønlandske samfund. Andre samfund, der til en vis grad har lignende udgangspunkter, kæmper også med voldens problemer. Derfor må der bygges alliancer, reelt og i den virtuelle verden. Internettet er et vidunderligt medium for dem, der er geografisk relativt isolerede (nå ja, det afhænger af hvad man ser som centrum!) og for hvem hvor det er meget dyrt at komme ud til de andre og samarbejde. Internettet koster meget lidt, og jeg véd af egen erfaring at det er et fantastisk

medium til informationsudveksling og diskussion af fælles smerte og fælles glæde og fælles strategier.

Til slut om dette punkt: Der er altid brug for tre ting når verden skal flyttes: gode ideer, mennesker og penge. Og de skal findes i netop denne prioriterede orden. Ideer og mennesker med hjerte og hjerne på rette sted er vigtigere end penge. Og så er der brug for tre andre ting, når man vil blive stærkere sammen med andre: dialog, dialog og atter dialog!

4.6. Giv Grønlands Nationalmuseum en fredsdimension

Krigsmuseer og -monumenter er der nok af rundt om i verden. For øjeblikket er der på Jeres smukke og righoldige Nationalmuseum her i Nuuk en udstilling om Grønland og 2. verdenskrig. Det er godt og rigtigt. Men skal de besøgende - herunder skoleklasser - kun lære om krigen? Ligger der en hypotese her - og mange andre steder - om at hvis vi bare viser krigen gru tilstrækkeligt meget, så vil mennesker lære at undgå krigen fremover? I så fald må jeg sige, at jeg som fredsforsker ikke ser nogen som helst bevis for den tese.

Ideen om fredsmuseer vokser nu frem overalt. Ligesom vi må forberede os på fred hvis vi vil freden - og ikke kun forberede os på krig for at opnå den - således må vi lære noget om freden og ikke kun krigen for at blive i stand til at bidrage produktivt til en fredeligere fremtid for verden. Jeg vil derfor gerne foreslå at Grønlands Nationalmuseum nedsætter et lille udvalg, der skal undersøge a) hvad der er i gang i andre lande vedrørende fredsmuseer og b) hvad der kan gøres for at give Jeres museum en særlig fredsdimension. Jeg mener altså ikke bare en udstilling eller to, jeg mener en afdeling eller en fløj eller hvad det nu måtte blive hvor det permanente tema er: hvorledes har man op gennem tiderne i Grønland løst konflikter, levet i fred med naturen, hvorledes kommer freden til udtryk, hvilken rolle har det spillet at man ikke har haft hære eller været besat, hvorledes udtrykkes grønlændernes - eller måske alle arktiske folks - længsel og visioner om fred i tidligere tider og samfund og i dagens? Altså, kulturelle, civilisatoriske, kunstneriske, historiske, ritualistiske, miljømæssige, sociale og så videre perspektiver på freden og ikkevolden. Og - naturligvis - ville afdelingen også vise hvorledes de forskellige typer af vold i dagens samfund er blevet udviklet og udfordre den besøgende til at reflektere over hvad der kan gøres for at mindske den. Her - såvel som på Kulturhuset Katuaq og bibliotekerne - skulle der indrettes minisektioner og læsemuligheder så enhver får adgang til litteratur om nordiske og internationale fredsspørgsmål.

4.7. "Branding" af Grønland som fredsland

Jeg var meget glad for at kunne overvære fremlæggelsen af rapporten om udenrigs- og sikkerhedspolitikken i går i Landstinget. Beretningen er et imponerende værk, og jeg fandt

debatten seriøs og bred. Jeg vil derfor gerne foreslå, at der i fremtidens årsberetninger om den grønlandske udenrigspolitik indføres et kapitel, der behandler a) de mangfoldige tiltag, tendenser og begivenheder af fredspolitisk art ude i verden samt b) beskriver hvad Grønlands bidrag til international fred i det forgangne år har været og c) hvilken fredspolitisk strategi og planer man har for det kommende år. I vor tid er det ikke nok at drøfte mere eller mindre militært domineret forsvarspolitik, sikkerhedspolitik og udenrigspolitik. Det er alt for traditionelt. Mens disse ting nok skal være med i en sådan beretning, så bør den suppleres med en ligeså omfattende fredspolitisk dimension.

Endelig lagde jeg mærke til at ordet *branding* blev brugt igen og igen. I er åbenbart meget optaget af det *image* Grønland har ude i verden og hvorledes Grønland kan manifestere sig på den internationale arena. Det er glimrende og fremsynet - vi er alle del af ét eneste fælles globalt samfund i hvilket vi både yder og nyder. Jeg synes der bør være flere stikord eller elementer i denne branding, flere farver i det image I forsøger at få - f.eks. menneskelig sikkerhed og ikke-voldelig konfliktløsning.

Fortæl verden at Grønland har en historie, en kultur og nogle normer, som - *hvis andre i verden også havde dem* - så ville denne verden være et fredeligere sted! Fortæl at Grønland faktisk gør noget for en bedre verden, for fred mellem mennesker, mellem forskellige kulturer og mellem mennesket og naturen. Det kan være nogle af de forslag, jeg lige har stillet og det kan være utallige andre. Kun fantasien sætter grænser! USA's udenrigs- og militærpolitik sælges som fred skønt den ødelægger livet for tusinder og atter tusinder ude i verden. Tænk hvor meget mere sandt det ville være når Grønland markedsfører sig selv som fredssamfund. Grønland ødelægger i hvert fald ikke livet for andre mennesker - og langs ad vejen kan det bidrage til at mange får det bedre. Der er masser af muligheder i denne globaliseringens tid. Se dem! Brug dem!

5. Måske lidt mere Kunuk-ånd?

Jeg håber I vil opfatte det jeg har sagt her som udtryk for ønsket om at bidrage med noget konstruktivt inden for det område, jeg er blevet bedt om at dække. Det er i hvert fald ikke udtryk for ønsket om ville være bedrevidende, for jeg ved hvor lidt jeg ved om Grønland. Mit eneste ønske er at ruske lidt op, smide nogle nye perspektiver ind og - efter bedste evne - puffe til den eksistentielt nødvendige debat om et meningsfuldt liv, også globalt. Hvis det globale fællessamfund ikke skal bryde sammen inden for overskuelig tid *så må vi lære at leve et ordentligt liv med hinanden på vor fælles klode. Og min fornemmelse er at Grønland er lidt vigtigere og kan have mere at give verden end I måske selv tænker til daglig.*

For samtidig med at vi skal globaliseres og nyde godt af andres - og hele klodens - ressourcer, så må vi jo også tage medansvar og tænke på hvordan vi hver i sær og alle i

fællesskab kan bidrage til en fredeligere og mere retfærdig verden. Mennesker her i Grønland har således også et delansvar for at mennesker langt herfra kan få et bedre liv - det ligger både i globaliseringen og globalismen. Med ”globalisme” mener jeg at man forsøger at inkluderer klodens mennesker i sine overvejelser og beslutninger, lidt på samme måde som vi inkluderer vort eget samfunds borgere i dem, altså en slags global i stedet for national etik.

I Finn Lynges bidrag til den danske magtudredning om Grønland⁶ omtales en figur i Grønlands historie og sagn, som hedder Kunuk. Ved læsningen af hans artikel slog det mig at der måske er brug for en moderne version af denne Kunuk-figur: at man siger nej til høvdinge og fredeligt søger at få magt over sig selv snarere end forsøger at få magt over andre med vold.... Jeg fornemmer at Kunuk-figuren indeholder meget af det, der skal til for at vi og verden kan gå fra den nuværende voldskultur til en ny og spændende fredskultur....

Noter

- 1 Mere om Igaliku-atalen i artikel af Nikolaj Petersen i nærværende bind
- 2 MACROBUTTON <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>
- 3 Se f.eks. på MACROBUTTON <http://www.wslfweb.org/nukes/npr.htm>.
- 4 Se prof. Nikolaj Petersens foredrag i nærværende publikation
- 5 Øberg, Jan. *Forudsigelig fiasko. Konflikten med Irak og Danmark som besættelsesmagt*. Tiderne Skifter, 2004
- 6 *Demokrati og Magt i Grønland* (red. af Gorm Winther). Århus, 2003